

संस्कृत-वर्णमाला

माहेश्वर - सूत्राणि

1. अ इ उ ण्
2. ऋ लृ क्
3. ए ओ ङ्
4. ऐ औ च्
5. ह य व र ट्
6. ल ण्
7. ज म ङ ण न म्
8. झ भ ज्
9. घ ढ ध ष्
10. ज ब ग ड द श्
11. ख फ छ ठ थ च ट त व्
12. क प य्
13. श ष स र्
14. ह ल्

व्याकरणम् ग्रथितुं पाणिनिः उत्सुकः सन् तपः चकार। तपसा प्रसन्नः परमेश्वरः प्रकटीभूय ताण्डवनृत्यं कृतवान्। शङ्करः
ठक्कान् चतुर्दशवारं ननाद। पाणिनिः तेन वर्णशब्दान् श्रुतवान्। अष्टाध्याय्यां चत्वारः पादाः, ३९८४ सूत्राः सन्ति।

वर्णाः

स्वराः (अच्)	व्यञ्जनानि (हल्)	अयोगवाहाः
अ आ इ ई उ ऊ ऋ ऌ लृ लृ ए ऐ ओ औ	क् ख् ग् घ् ङ् च् छ् ज् झ् ञ् ट् ठ् ड् ढ् ण् त् थ् द् ध् न् प् फ् ब् भ् म् य् र् ल् व् श् ष् स ह्	विसर्गः (अः, ...) अनुस्वारः (अं, ...) >< क/ख जिह्वामूलीयः >< प/फ उपध्मानीयः

	Script	Script	स्वराः (२२)
कण्ठ्यः (throat)	अ	आ	ह्रस्वाः अ, इ, उ, ऋ, लृ दीर्घाः आ, ई, ऊ, ऋ, लृ, ए, ऐ, ओ, औ प्लुताः अ३, इ३, उ३, ऋ३, लृ३, ए३, ऐ३, ओ३, औ३
तालव्यः (back of palate)	इ	ई	
ओष्ठ्यः (lips)	उ	ऊ	
मूर्धन्यः (roof of the mouth)	ऋ	ॠ	
दन्त्यः (teeth)	लृ	ॡ	
कण्ठतालव्यः	ए	ऐ	
कण्ठोष्ठ्यः	ओ	औ	

	कठोर- व्यञ्जनानि		मृदु- व्यञ्जनानि				कठोर- व्यञ्जनानि	मृदु- व्यञ्जनानि
					अनुनासिकाः			
कण्ठ्यः	क	ख	ग	घ	ङ		>< क जिह्वामूलीयः	ह
तालव्यः	च	छ	ज	झ	ञ	य	श	
मूर्धन्यः	ट	ठ	ड	ढ	ण	र	ष	
दन्त्यः	त	थ	द	ध	न	ल	स	
ओष्ठ्यः	प	फ	ब	भ	म	व	>< प उपध्मानीयः	

विसर्गः

In an isolated word, it takes the sound of the swara just before it	जिह्वामूलीयः ><क	उपधाणीयः >< प
रामः is pronounced as रामह हरिः is pronounced as हरिहि गुरुः is pronounced as गुरुहु वानराः is वानाराह	The sound of the visarga when followed by a क्/ख् is more like an expulsion of breath. Example:- काकः काकः	When the visarga is followed by a प्/फ् the visarga is an expulsion of breath accompanied by an almost 'fa' sound. Example:- पिकः पिकः

अवग्रह-चिह्नः ऽ

Used to indicate sandhis with elided अ or आ. This symbol is not pronounced, nor does it include an extra time maatra. वार्ता + आशा = वार्ताऽऽशा, बालकः + अयम् = बालकोऽयम्, कवये + अत्र = कवयेऽत्र, साधो + अत्र = साधोऽत्र

गुणिता: (व्यञ्जनम्+स्वरः)

क(क+अ), का(क+आ), कि(क+इ), की(क+ई), कु(क+उ), कू(क+ऊ), कृ(क+ऋ), कृ(क+ॠ),
क्लृ(क+लृ), के(क+ए), कै(क+ऐ), को(क+ओ), कौ(क+औ), ह(ह+ऋ), भृ(श+ऋ)

	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	लृ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
क्	क	का	कि	की	कु	कू	कृ	क्लृ	के	कै	को	कौ	कं	कः
ख्	ख	खा	खि	खी	खु	खू	खृ	ख्लृ	खे	खै	खो	खौ	खं	खः
ग्	ग	गा	गि	गी	गु	गू	गृ	ग्लृ	गे	गै	गो	गौ	गं	गः
घ्	घ	घा	घि	घी	घु	घू	घृ	घ्लृ	घे	घै	घो	घौ	घं	घः
ङ्	ङ	ङा	ङि	ङी	ङु	ङू	ङृ	ङ्लृ	ङे	ङै	ङो	ङौ	ङं	ङः
च्	च	चा	चि	ची	चु	चू	चृ	च्लृ	चे	चै	चो	चौ	चं	चः
छ्	छ	छा	छि	छी	छु	छू	छृ	छ्लृ	छे	छै	छो	छौ	छं	छः
ज्	ज	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	ज्लृ	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
झ्	झ	झा	झि	झी	झु	झू	झृ	झ्लृ	झे	झै	झो	झौ	झं	झः
ञ्	ञ	जा	जि	जी	जु	जू	जृ	ज्लृ	जे	जै	जो	जौ	जं	जः
ट्	ट	टा	टि	टी	टु	टू	टृ	ट्लृ	टे	टै	टो	टौ	टं	टः
ठ्	ठ	ठा	ठि	ठी	ठु	ठू	ठृ	ठ्लृ	ठे	ठै	ठो	ठौ	ठं	ठः
ड्	ड	डा	डि	डी	डु	डू	डृ	ड्लृ	डे	डै	डो	डौ	डं	डः
ढ्	ढ	ढा	ढि	ढी	ढु	ढू	ढृ	ढ्लृ	ढे	ढै	ढो	ढौ	ढं	ढः
ण्	ण	णा	णि	णी	णु	णू	णृ	ण्लृ	णे	णै	णो	णौ	णं	णः
त्	त	ता	ति	ती	तु	तू	तृ	त्लृ	ते	तै	तो	तौ	तं	तः
थ्	थ	था	थि	थी	थु	थू	थृ	थ्लृ	थे	थै	थो	थौ	थं	थः
द्	द	दा	दि	दी	दु	दू	दृ	द्लृ	दे	दै	दो	दौ	दं	दः
ध्	ध	धा	धि	धी	धु	धू	धृ	ध्लृ	धे	धै	धो	धौ	धं	धः

	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
न्	न	ना	नि	नी	नु	नू	नृ	न्	ने	नै	नो	नौ	नं	नः
प्	प	पा	पि	पी	पु	पू	पृ	प्	पे	पै	पो	पौ	पं	पः
फ्	फ	फा	फि	फी	फु	फू	फृ	फ्ल	फे	फै	फो	फौ	फं	फः
ब्	ब	बा	बि	बी	बु	बू	बृ	ब्	बे	बै	बो	बौ	बं	बः
भ्	भ	भा	भि	भी	भु	भू	भृ	भ्ल	भे	भै	भो	भौ	भं	भः
म्	म	मा	मि	मी	मु	मू	मृ	म्ल	मे	मै	मो	मौ	मं	मः
य्	य	या	यि	यी	यु	यू	यृ	य्ल	ये	यै	यो	यौ	यं	यः
र्	र	रा	रि	री	रु	रू	रृ	र्	रे	रै	रो	रौ	रं	रः
ल्	ल	ला	लि	ली	लु	लू	लृ	ल्ल	ले	लै	लो	लौ	लं	लः
व्	व	वा	वि	वी	वु	वू	वृ	व्ल	वे	वै	वो	वौ	वं	वः
श्	श	शा	शि	शी	शु	शू	शृ	श्ल	शे	शै	शो	शौ	शं	शः
ष्	ष	षा	षि	षी	षु	षू	षृ	ष्ल	षे	षै	षो	षौ	षं	षः
स्	स	सा	सि	सी	सु	सू	सृ	स्	से	सै	सो	सौ	सं	सः
ह्	ह	हा	हि	ही	हु	हू	हृ	ह्ल	हे	है	हो	हौ	हं	हः

संयुक्त-अक्षराः (conjunct consonants)

Two or more consonants joined without the intervention of vowels

क्ष(क्+ष्+अ), त्र(त्+र्+अ), त्र(न्+न्+अ), ज्ञ(ज्+ञ्+अ), श्र(श्+र्+अ), श्रु(श्+र्+उ),
 ग्र्य(ग्+र्+य), क्त(क्+त्+अ), त्त(त्+न्+अ), त्रि(त्+न्+इ), ष्य(ष्+ठ्+य्+अ), प्त(प्+त्+अ),
 च्च(च्+च्+अ), च्छ(च्+छ्+अ), कु(क्+र्+उ), क्य(क्+य्+अ), ख्य(ख्+य्+अ), द्व(द्+व्+अ),
 द्वे(द्+व्+ए), द्य(द्+य्+अ), ह्न(ह्+न्+अ), ट्ट(ट्+ट्+अ), द्द(द्+द्+अ),
 श्र्(श्+च्+अ), ष्व(ष्+च्+अ), द्ध(द्+ध्+अ), स्त्रं(स्+त्+र्+अ), ग्रि(ग्+न्+इ), ब्ज(ब्+ज्+अ),
 भ्य(भ्+य्+अ), हु(ह्+र्+उ), ष्य(द्+य्+अ), ड्य(ड्+य्+अ), ह्ला(ह्+ल्+आ),
 ह्र(ह्+र्+अ), ह्ला(ह्+म्+आ), ह्य(ह्+य्+अ), ह्न(ह्+न्+अ), न्ह(न्+ह्+अ), ह्रि(ह्+न्+इ)

तृ and त्रु are not the same! तृ = त्+ ऋ, त्रु = त्+र्+उ

शृ and श्र are not the same! शृ = श्+ऋ, श्रु = श्+र्+उ